

DOSYA

MELA MUSTAFA BARZANİ VE SSCB-KÜRT İLİŞKİLERİ

DOSYA EDITÖRÜ: FIRAT SÖZERİ

Ideolojik yönelimleri, politik programları birbirinden farklı olsa da günümüze değin Kürt liderlerin bölgesel bir güç olan Rusya'nın desteğini almak, olmadı hasım güçlerin yanında yer almamasını sağlayarak tarafsız kılmak adımı güçleri ölçüsünde yoğun bir çaba içinde olduğu bilinmektedir (bkz. Abdurrezak Bedirxhan, Abdusselam Barzani, Qazi Muhammed, Mela Mustafa Barzani vb.). Günümüzde de Kürtlerin etkinlik alanlarında söz sahibi devletlerden biri olması hasebiyle benzer bir arayışın gündemde olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, Rusya'nın gelecekte de Kürt siyasi liderlerin ajandalarında yer bulacak aktörlerden biri olacağını söyleyebiliriz.

İnişli çıkışlı olsa da, Kürt-Rus ilişkileri gerek jeopolitik nedenlerden gerekse de Rusya ve Sovyetler Birliği'nin uluslararası arenada belirleyici konumdaki ülkeler arasında yer alması sebebiyle süreklilik arz etmiştir. Buna mukabil, Kürt-Rus ilişkilerine dair çalışmaların toplamına bakıldığında iki kusur dikkat çekmektedir. İlkin, bu çalışmaların önemli bir kısmı SSCB'de yaşayan Kürt aydınlarının hatıratından oluşan ve sübjektif yanı ağır basan metinlerden oluşmaktadır. İkinci olarak da, bu çalışmaların epey bir kısmı Kızıl Kürdistan ve Mehabad üzerine yazılmış ideolojik ve politik

hassasiyetleri ağır basan metinlerdir. Söz konusu çalışmalarla ilgili altını çizmekte fayda olduğunu düşündüğüm bir başka konu ise dosya kapsamındaki yazılarda sıkça geçen "Stalin sonrası dönem" vurgusudur. Bu dönemde bölgede bulunan yerli ve politik mülteci Kürtlerin durumlarındaki değişim Stalin ile aralarındaki özel bir dostluk ya da düşmanlıktan kaynaklanmamaktadır. Stalin sonrası dönemi, Sovyetler Birliği'nin yeni iç ve dış politikasıyla ilgili olarak değerlendirmenin daha doğru bir yaklaşım olacağı kanaatindeyim.

Kürt-Rus ilişkilerini özellikle Mela Mustafa Barzani bağlamında ele almaya çalıştığımız bu dosya mevcut literatürle kıyaslandığında kapsamlı bir içeriğe sahip olsa da ancak konuya giriş niteliğinde bir çalışma olarak değerlendirilebilir. Dosya kapsamında "RUSKURD" Bilimsel Projesi Koordinatörü Etienne Peyrat, 1940-80 arası süreçte Sovyetlerin Kürtlere yönelik dış politikasını, Sovyetlerdeki Kürt entelijensiyasının etkinliklerini ve SSCB dışındaki Kürt aktivistleriyle ilişkilerini ele alıyor. SSCB'nin siyasal yapısı ve tarihsel gelişimi çerçevesinde Kürt aktivizminin önemli merhalelerine değiniyor. Nikolay Lisenkov ise RGASPI'de (Rusya Sosyo-Politik Tarih Devlet Arşivi) bulunan Mela Mustafa'yla ilgili dokümanların bir tasnifini

yaparak belgelerin tarihsel arka planı üzerine duruyor.

Ziya Avcı, Mistefa Noşîrwan'ın Hikûmeta Kurdistanê adlı kitabından Mela Mustafa'nın Mehabad Kürt Cumhuriyeti temsilcileri tarafından karşılanması; bunun Mehabad Cumhuriyeti'nin yayın organı olan Rojnameya Kurdistanê'ye yansımaları ve ilk dönem faaliyetlerini ele alan bölümünü Kürtçe'nin Soranî lehcesinden Kurmancî lehçesine çevirecek çalışmamıza katkıda bulundu. Angelika Pobedonostseva Kaya, SSCB- Mela Mustafa ilişkilerinin nedenleri ve sonuçları üzerinde durarak bu ilişki "ölü doğmaya mahkum bir ittifak mıydı?" sorusuna yanıt aramaktadır. Ayrıca Mela Mustafa'nın siyasal ve diplomatik faaliyetlerinin bugüne yansımalarına değinmektedir. Seîd Veroj ise Mela Mustafa Barzani'nin kapsamlı bir biyografisini kaleme alarak diğer metinlerin değerlendirmesini daha anlaşılır kılacak bir katkıda bulundu. Son olarak, tarafımda kaleme alınan makalede ise Mela Mustafa'nın Sovyet idarecilere hitaben yazdığı mektuplar, Sovyet idarecilerinin kendi aralarındaki yazışmalar, gazete kupürleri ve raporlar ışığında Mela Mustafa SSCB ilişkileri incelenmiştir.

BARZANİ VE SSCB: ÖLÜ DOĞAN BİR İTTİFAK MI?

{ "Rusya'da 12 yıl
geçirdim fakat
komünist olmadım..."
Mustafa Barzani

ANGELIKA POBEDONOSTSEVA KAYA**RUSÇADAN ÇEVİREN: FIRAT SÖZERİ**

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, SSCB dış politikası giderek idealist hedeflerden uzaklaşarak dönemin süper güçlerinden biri olan ülkenin soğuk siyasi çıkarlarına göre inşa edilmeye başlandı. Savaş sonrasında harap halde bulunan Sovyetler Birliği bir yandan ülkenin restorasyonu konusundaki sorunları çözerken bir yandan da Batı dünyasıyla artan çatışmaları çözmeye çabası içindeydi. Bu şartlar altında SSCB'nin iddialı dış politika hedeflerini hayata geçirmek için çok sınırlı imkanlara sahip olduğu görülmektedir.

Ortadoğu ülkeleri, artık Rusya'da başlayan devrimin sıçrayarak gelişeceği yeni alanlar olmaktan çok önemli komşular ve müttefikler olarak değerlendirilmekteydi. Bu şartlar altında bölgedeki özgürlük hareketleri, özellikle de Kürtlerin desteklenmesi salt Moskova'nın politikalarının hayata geçirilmesi bağlamında değerlendirilen araçlar olarak ele alınmaya başlandı.

Bununla birlikte Kremlin "Soğuk Savaş'ın ilk yıllarında" farklı şartlar altında başlatmış olduğu projelerini, yeni şartlara bağlı olarak çözmek zorunda kaldı. Bu durum bilhassa

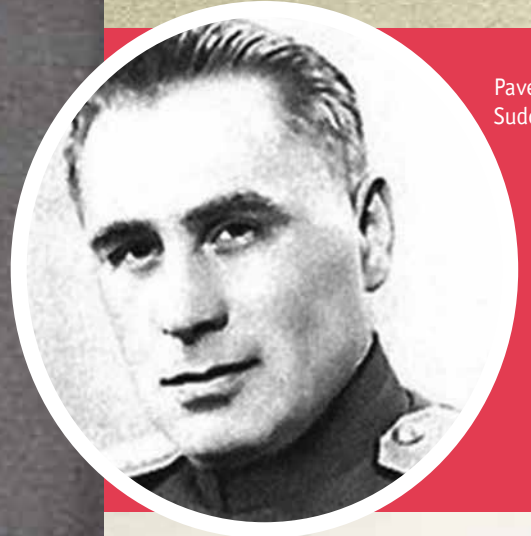
SSCB'nin güney sınırında bulunan Kürtlerin ve İran Azerilerinin de dahil olduğu ulusal hareketleri ilgilendirmekteydi. 1940'lı yılların ortalarındaki bir Kürt Cumhuriyeti kurma fikri esas olarak Ortadoğu'da Amerika ve İngiltere'nin verili pozisyonlarının zayıflatılmasına bağlı olarak düşünülmekteydi. Bu yaklaşıma karşın bölgede yerleşik halde bulunan Kürtlerin büyük çoğunluğu Amerika ve İngiltere'ye karşı eylemlerin bir parçası olma konusunda çok istekli değillerdi. Buna ek olarak Mehabad Cumhuriyeti'nin kurulması projesi SSCB ve batılı

SSCB'de bulunan Kürtler, 1955.

Mela Mustafa Barzani

Pavel Sudoplatov

güçlerin ittifak halinde İran'ı işgal ettiği bir ortamda hayata geçirilmişti. Söz konusu dönemde batılı güçlerin ciddi bir muhalefetinin bulunmaması sebebiyle Ortadoğu'da Sovyet yanlısı hareketlerin ve devletlerin kurulması olanaklı bir girişim olarak görülüyordu.¹

SSCB'nin, Müslüman ülkelerde etkisini güçlendirmesi ya da açıktan genişleme olanakları ve yetenekleri sınırlıydı. George Kennan bu konuda şunu vurgulamaktadır: Komünist İdeoloji Müslümanlıkla bir çatışma içindeydi ve Müslümanlar tarafından kabul edilmiyordu. Kuzey İran'da ve Kürtler arasında da Sovyetlerin politikası ancak çok sınırlı bir etki gösterebildi. Şayet komünistler bu bölgeye girme konusunda ısrarcı olsalardı, Arapları siyasi olarak birbirine bağlayan İslamiyet sebebiyle karşılaşacakları tepki Kuzey ve Doğu ülkelerindekinden çok daha sert olacaktı.

NÜKLEER BİR SAVAŞTA KÜRTLERİN SSCB'Yİ KORUMADAKİ ROLÜ

1947 yılında aileleriyle birlikte Nahçıvan'a yakın bir bölgeye yerleştirilen Barzaniler ilk

Stalin'in ölümüyle birlikte iddialı genişleme projeleri yeniden gözden geçirilerek kesin bir biçimde terk edildi. Bu dönemde Barzani ile çalışan Sudoplatov ve İgnatyev de dahil, kimi devlet yetkilileri ve devlet güvenlik çalışanları çeşitli suçlamalara maruz kaldılar.

Buna rağmen, Stalin'in ölümünden sonra Mayıs 1953'te Sovyet yöneticiler Nikita Hruşçov ve Georgi Malenkov tarafından kabul edilen Barzani'ye mülteci Kürtlere desteklerinin devam edeceğini bildirdiler. Kısa süre sonra Barzani Sovyet yetkililer tarafından Moskova'da yaşaması için davet edildi ve Yüksek Parti Okulu'na kaydedildi.

dönem görece uygun şartlarda misafir edilerek kendilerine politik ve askeri eğitim alma imkânı sunulmuştu. Çok geçmeden Azerbaycan SSC lideri Bağirov ile Mela Mustafa'nın gerilen ilişkileri neticesinde Barzani ve yoldaşları 1948 Ağustos'unda Özbekistan SSC'ye gönderildiler. Kürtlerin eylemleri ve mektup yoluyla durumlarını Moskova'ya bildirmelerinin ardından Barzaniler Ağustos 1951'de Taşkent ve çevresine yerleştirildiler. Bu dönemde Barzaniler Sovyet vatandaşlarının sahip olduğu sosyal haklara sahip oldular ve kendilerine eğitim alma hakkı tanındı.

Fakat Barzani gibi bir şahsiyetin böylesine atıl bir yaşam biçimini kabul etmesi beklenmezdi. 1952 yılında Taşkent yakınlarındaki bir devlet konutunda Pavel Sudoplatov ile yaptığı görüşmede pasif şekilde beklemekten bıktığını belirten Mela Mustafa, ayrıca Özbekistan SSC yetkililerinin kendilerine yaklaşımlarından hoşnutsuzluğunu da dile getirdi. Barzani, Stalin'den kendilerine yardım etmesini isteyerek mücadeleye devam edecek Kürt birliklerinin oluşturulması için kendisine verilen vaatlerin yerine getiril-

mesini istedi. Barzani bu görüşmede ayrıca imalı bir şekilde "Amerikalıların ve İngilizlerin İran, Irak ve Türkiye'ye baskı oluşturacak eylemlerde bulunmaları için kendilerine maddi destek vermeye istekli olduklarının" da altını çizdi.

O dönem Sudoplatov, Devlet Güvenlik Bakanı Semyon İgnatyev'in talimatıyla, özellikle de Nuri Said yönetimindeki Irak devletine karşı sabotaj eylemlerinde bulunmak için 1500 kişilik bir Tugay oluşturulması planını geliştirdi. Söz konusu tugayın ayrıca SSCB'ye olası bir saldırı ve nükleer saldırı durumunda Irak, İran ve Suriye'nin petrol boru hatlarını devre dışı bırakmakta da rol alması düşünülmüyordu. İgnatyev'in Stalin çizgisinin amasız bir takipçisi olduğu düşünüldüğünde bu kararın doğrudan Sovyet liderin kendisinden geldiği düşünülebilir.

Elbette Barzani yaptığı görüşmelerde daha somut taleplerde bulunarak, Moskova'yla ancak Irak, İran ve Türkiye'nin sınır geçiş sahasında bir Kürdistan kurulması konusunda destek garantisi karşılığında anlaşmayı kabul edeceğini bildiriyordu. Fakat söz konusu yıllarda SSCB bu tarz adımlara meyilli değildi.

Stalin'in ölümüyle birlikte iddialı genişleme projeleri yeniden gözden geçirilerek kesin bir biçimde terk edildi. Bu dönemde Barzani ile çalışan, yukarıda adı geçen Sudoplatov ve İgnatyev de dahil, kimi devlet yetkilileri ve devlet güvenlik çalışanları çeşitli suçlamalara maruz kaldılar.

Buna rağmen, Stalin'in ölümünden sonra Mayıs 1953'te Sovyet yöneticiler Nikita Hruşçov ve Georgi Malenkov tarafından kabul edilen Barzani'ye mülteci Kürtlere desteklerinin devam edeceğini bildirdiler.

Nikita Hruşçov

Mela Mustafa Barzani ve Abdülkerim Kasım.

Mustafa Barzani ve Saddam Hüseyin.

Kısa süre sonra Barzani Sovyet yetkililer tarafından Moskova'da yaşaması için davet edildi ve Yüksek Parti Okulu'na kaydedildi.

Ancak Kremlin, Barzanileri konumlandıracağı kesin bir politik hattan yoksundu. 1953 yılında Hruşçov'un başa geçme-

sinin ardından Sovyet dış politikası değişmişti ve "Moskova artık Ortadoğu ülkelerine yönelik olarak; diplomatik temaslar geliştirme, silah tedariki, ekonomik yardım, askeri uzmanların eğitimi ekseninde bir politik hat belirlemişti." Hruşçov'un kimi ulusal kurtuluş hareketlerini

desteklediği de bilinmektedir; ancak bu destek daha çok Avrupa devletlerine karşı anti-sömürgeci temelde mücadele eden ülkeleri kapsamaktaydı. Mısır ve Suriye 1950'lerde kesin bir biçimde SSCB'nin bölgedeki baş müttefikleri haline geldiler; İran şahı ve Türkiye'yle de ilişkiler

10 Eylül 1958'de Irak hükümeti, başta Mustafa Barzani olmak üzere 1943-45 Kürt Ulusal Kurtuluş Hareketi'ne katılanlar için özel bir af çıkardı. Bunun üzerine Mela Mustafa altı arkadaşıyla birlikte vakit kaybetmeden Prag'a oradan da Kahire üzerinden 6 Ekim'de Irak'a dönüş yaptı. Geri dönüş sürecine 456 Kürt erkeği, 141 Sovyet ve Kürt kadını, Sovyet vatandaşlarıyla Kürtlerin evliliklerinden olan 254 çocuk katılmıştı. Gürcistan adlı gemi 16 Nisan 1959'da Basra Körfezi'ne giriş yaptı.

iyileştirildi. 1958 Temmuz'unda İngiltere yanlısı Irak monarşisinin devrilmesiyle birlikte Sovyetler tarafından bölgede en önemli tehdit kaynağı olarak görülen Bağdat Paktı zayıflamış oldu. Bu durumda Moskova açısından bu ülkelerde devrimci dönüşümleri desteklemeye gerekçe olacak en önemli nedenler ortadan kalkmış görünüyordu. Devrimci yayılcılıktan tamamen uzaklaşmış; bölgedeki hasım bloklar ve onların müttefikleriyle bir arada yaşamanın yolları aranmaya başlanmış, Moskova ve Barzaniler arasındaki ittifak ile Barzanilerin Sovyetler'de bulunmasının koşulları ortadan kalkmıştı.

Yeni durumda cevaplanması gereken soru şuydu: Irak'ın yeni hükümetiyle birlikte çalışma şansı görünen "Barzani faktörü" yeni Sovyet politikasına nasıl entegre edilecekti? Devrimden sonra Irak yönetimi, başında Abdülkerim Kasım'ın bulunduğu Özgür Subaylar'ın elindeydi. Irak bu dönemde yalnızca Bağdat Paktı'ndan çekilmekle kalmamış aynı zamanda Britanya'nın askeri üslerini dağıtmış; SSCB ile askeri ve teknik alanlarda yardım antlaşması imzalamıştı. Kasım hükümeti bütün partileri kapatmasına rağmen komünistlere yarı legal bir biçimde çalışma imkânı da sunuyordu. Böylesi bir rejimle çatışma içine girmesi için bir

neden görmeyen Moskova, aksine Barzanilerin de yardımıyla Irak'ın SSCB'ye oryantasyonu güçlendirmeyi amaçladı.

10 Eylül 1958'de Irak hükümeti, başta Mustafa Barzani olmak üzere 1943-45 Kürt Ulusal Kurtuluş Hareketi'ne katılanlar için özel bir af çıkardı. Bunun üzerine Mela Mustafa 6 arkadaşıyla birlikte vakit kaybetmeden Prag'a oradan da Kahire üzerinden 6 Ekim'de Irak'a dönüş yaptı. Geri kalan Peşmergeler ve ailelerinin SSCB'nin çeşitli bölgelerine (RSFSC ve Özbekistan'ın farklı bölgelerinde ikamet etmekteydiler) dağılmış oldukları göz önünde bulundurulduğunda, Moskova'nın onların dönüşünü gayet hızlı bir şekilde organize ettiği görülmektedir. 7 Mart 1959'da Sovyet yönetimi 12 yıldır SSCB'de bulunan politik Kürt mültecilerin geri gönderilmesine dair kararı kabul etti. Geri dönüş sürecine 456 Kürt erkeği, 141 Sovyet ve Kürt kadını, Sovyet vatandaşlarıyla Kürtlerin evliliklerinden olan 254 çocuk katılmıştı. Gürcistan adlı gemi 16 Nisan 1959'da Basra Körfezi'ne giriş yaptı.

BAĞDAT, MOSKOVA VE TAHRAN ARASINDA MANEVRALAR

Kürdistan Demokrat Partisi, Kasım'ın devrimci hükümetine aktif destek verdi ve kendi po-

litik amaçları için ondan yararlanmaya çalıştı. Bu dönemde KDP, Komünist Parti'den sonra Irak'ın en kalabalık ikinci partisi haline geldi. Irak Kürdistanı'nda tartışmasız bir güç haline gelen KDP'nin başkanı Mela Mustafa ise özgürlük savaşçısı sıfatıyla anılarak halkın gözünde kahramanca bir yer edinmişti.

Görünürdeki iyi ilişkilere rağmen ne Kürdistan'ın otonomi sorunu ne de tüm Irak'ı kapsayan tarım reformu çözülebildi. Bu istikrarsız koşullar altında Kasım hükümetiyle ittifak çabası içinde olan Barzani, rejimin dayanaklarından biri olmaya çalışan ve Bağdat'ın siyasi yönelimi ile ülkedeki reformları kendi arzuladıkları yöne çevirme amacı güden komünistlerin doğal bir rakibi haline geldi.

Mela Mustafa Barzani yönetimindeki KDP, Kürdistan'daki bütün siyasal faaliyetleri kendi tekeline alma çabası içindeydi. Özellikle de Irak Komünist Partisi'nin KDP'nin iç işlerine müdahale etmesini gerekçe göstererek, Kürdistan seksiyonunu lağvetmesini istemişti. Kasım'ın komünistlerle ittifaktan vazgeçme niyetinde olmasının gittikçe açıklık kazanması üzerine politik atmosfer de ağırlaşıyordu.

30 Haziran 1959'da KDP Genel Kurulu'nda, liderliğinde Hamza Abdullah'ın bulunduğu komünistlere yakın olan fraksiyon partiden tasfiye edildi. Bar-

zani, KDP Politbürosu içinde yer alan ve IKP ile bağlantısı da bulunan kişileri art arda partiden uzaklaştırdı. Kerkük çatışmasından sonra Barzani, Abdullah'ı durumunu tartışmak için görüşmeye davet etti fakat muhatabı bu teklifini geri çevirdi. Bunun üzerine Barzani'nin emriyle, taraftarlarından oluşan birlikler KDP merkezine adeta bir darbe düzenleyerek Abdullah'ı oradan kovdu. Bu olay ardından geride kalan Politbüro üyeleri Kasım'ın anti-komünist çizgisini izlemeyi kabul etti.

Ağustos sonunda IKP ve KDP arasında, aşiretlere dayanan çatışmalar açık bir hal almaya başladı. Barzani, ayrıca Iraklı komünistlerin bastırılması konusunda Kasım hükümetine de destek verdi. Bu şekilde devlet içindeki konumunu güçlendirmeyi, en azından Kürt bölgelerinde kendi mutlak idaresinde bir otonomi elde etmeyi amaçlamaktaydı.

Devletin komünistlere yönelik saldırıları başlamadan bir ay öncesinde Barzani açık bir şekilde "Rewanduz'dan sonra" kendisine, özellikle komünistlerin yardımcı olduğunu söylese de, komünistlere yönelik ani sertleşmesi sayesinde Kasım ile birlikteliğini sürdürebilmişti. Ancak bu ilişki çok uzun sürmedi zira KDP'nin Ekim 1959'daki IV. Kongresi'nde kabul ettiği program Kasım tarafından Ocak 1960'da kabul edilemez olarak görüldü ve reddedildi. Parti, özel olarak Irak Anayasası'na dayanarak Irak sınırları içinde bir otonomiye ulaşma amacını önüne koymuştu. Fakat Kasım, Irak Cumhuriyeti'nin düşmanlarının bu otonomi fikrinden faydalanacağı gibi bir gerekçeyle bu talebe karşı çıkıyordu.

Mela Mustafa'nın Bağdat ile ilişkileri Kasım 1960'da Ekim Devrimi'nin yıl dönümü kutlamaları için Moskova'ya gitmesinden sonra daha da kötüleşti. Barzani bu ziyareti süresince Sovyet yöneticiler tarafından iyi şekilde karşılandı ve Hruşçov da dahil kimi yöneticilerle görüşmeler yaptı. Barzani bu görüşmelerde Kürdistan'da durumun gittikçe kötüleştiğini ve merkezi hükümetin bölgeye otonomi vermemesinden kaynaklı oluşabilecek huzursuzlukların altını çizdi. Bununla birlikte Kasım ile görüşmelerinde, kendisine destek olarak arabulucu rol oynamalarını istedi. Barzani'nin IKP'ye karşı eylemleri Sovyetler ile ilişkilerinde herhangi bir olumsuz durum yaratmadı: KDP ve IKP ilişkileri SBKP MK üyesi M.A. Suslov'un denetimi altında düzenlendi ve Kremlin, Kürdistan'daki "durumun normalleşmesi" gerekliliğinden söz ederek Irak askeri güçlerinin Kürtlere yönelik herhangi bir saldırısında Kürtlerin yanında olacaklarını bildirdi.

Barzani, Bağdat'tan döndükten sonra Kasım ile ilişkileri kötüleşmeye devam etti. Kasım, Barzani'nin SSCB'ye yaptığı uzun ziyaretinden şüphelenmiş ve kendisine karşı olası bir komplo ihtimalini düşünüyordu. Kürt lider nihayetinde Nisan 1961'de Bağdat'tan ayrılarak Barzan bölgesine yerleşti.

30 Temmuz 1961'de toplanan KDP Politbürosu, Kasım'a bir dizi talep içeren bir memorandum ilettiler. Söz konusu memorandumda demokratik özgürlüklerin restorasyonu, ayrımcılığa son verilmesi, gerekli olan Kürt otonomisinin kurulması, Kürdistan'ın sosyo-ekonomik gelişimini teşvik etmek için ge-

rekli adımların atılması vb. talepler yer almaktaydı.

Bu arada, Mela Mustafa'nın Bağdat'ın baskısını azaltmak amacıyla yürüttüğü görüşmeler sadece Moskova ile sınırlı değildi. Ünlü Britanyalı bilim insanı David McDowell, İngiliz arşivlerinde Barzani'nin Britanya'nın Suriye konsolosu ile Irakta bulunan Komünistler ve müttefikleriyle mücadele konusundaki tartışmalarını içeren mektupları ve Kürt nüfusunun bulunduğu bölgelerde uluslararası petrol şirketleriyle işbirliğine dair kimi belgeler tespit etmiştir. Ancak, bu yazışmalar sonuçsuz kalmıştır.

Barzanilerin SSCB'den silah desteği aldığı düşünülen bu dönemde Mela Mustafa, Amerikalı bir gazeteciye verdiği röportajında "Amerikalıların Kürtlere yardım edecek bir yol bulamaları halinde bunun kötü sonuçları olacak [...] şartlar bizi komünistlerden silah almak zorunda bırakacaktır" demiştir.

8 Şubat 1963'te Kasım'ın Baascılar tarafından devrilecek infaz edilmesinin ardından Kürt hareketi açısından durum daha kötü bir hal almıştır. Haziran 1963'ün ortalarında Irak ordusunun büyük bir bölümü, Kürt bölgelerine yönelik bir operasyon başlattı. Buna rağmen, Barzaniler birkaç istisna dışında Irak'ın kuzeyinde bulunan kentleri ellerinde tutmayı başardılar. SSCB, operasyon başlar başlamaz Irak Kürdistanı'na yönelik gerçekleştirilen askeri operasyonları kınayan bir açıklama yayınladı. Moskova, ayrıca Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne (BMGK) Irak Hükümeti'nin eylemlerinin kınanması ve çatışmaların durmasını sağlaması

için gerekli önlemlerin alınması adına, resmen başvuruda bulundu. SSCB Dışişleri Bakanlığı Irak, Türkiye, İran ve Suriye konsolosluklarına sert bir nota vererek diğer ülkelerin Bağdat ve Irak Kürtlerinin arasında yaşanan çatışmalara dahil olmaması gerektiğini bildirmiştir.

Tüm bu yardımlara rağmen Kremlin'in Bağdat ile işbirliği geliştirme arzusundan dolayı hareket alanı sınırlıydı. Bu nedenle Barzani ittifaklarını hızla değiştirerek 1966 yılından itibaren İran ve İsrail'den ciddi yardımlar talep ediyor; bu talebinin karşılığında 1970'lerin başında İran'ın Barzanileri destekleyerek Irak'a yönelik gizli bir askeri operasyon durumu ortaya çıkmıştır. İran şahı bu fırsatla yakından ilgilendi, çünkü hem Irak'ın toprak talebi meselesine hem İran muhalefetine verdiği desteğe bir misilleme yapmış olacaktı. İran'ın desteği karşılığında Barzani, İran Kürtlerinin olası bir hareketinin karşısında duracağını garantisini vermiştir. Mela Mustafa söz konusu dönemde Sovyet bir gazeteciyle yaptığı röportajında "Dünyaya açılan tek bağlantım İran sınırı olduğu düşünüldüğünde, yapacakları pek fazla şey olmadığını" ifade etmiştir.

Barzaniler aynı dönemde İsrail ile de işbirliğine başladı. Kürtler, Iraklı Yahudilerin Irak'tan ayrılmasına yardımcı olurken İsrailli askeri uzmanlar, Kürt savaşçıların Irak'a karşı

yaptığı operasyonların organizasyonu konusunda yardımcı bulundular.

Barzani, İran ve İsrail ile yakınlaşmasından sonra bile Sovyetlerle ilişkilerini sürdürdü. Aralık 1966'da Barzani'yi karargâhında ziyaret eden Sovyet temsilciler arasında bulunan ve gelecekte Rusya Başbakanlığı da yapacak olan Yevgeni Primakov, bu görüşmeye dair: "Asıl konuşmamız, gece makineli tüfekli iki Kürdün beni uyandırarak başka bir çadıra götürmeleriyle başladı. Barzani beni kucaklayarak karşıladıktan sonra; "Sovyetler Birliği benim babamdır" dedi. Barzani barış antlaşmasını memnuniyetle karşıladığını ancak aşırılık yanlılarının, hükümetin Kürtlerle yapacağı antlaşmaya şiddetle karşı çıktıkları için Bağdat'a güvenmediğini bildirdi" ifadelerini kullanmaktadır.

Primakov, sonraki görüşmesini ilginç bir şekilde Saddam'ın kişisel ricasıyla 1973 yılında gerçekleştirmiştir. Iraklı lider, Primakov'dan SSCB'nin artık Barzani'ye eskisi gibi ilgi göstermediği konusunda kendisini ikna etmesini istemişti. Bağdat'takiler, Moskova'nın eski müttefiki üzerinde etkili olduğundan ve bir kez daha onu ustalıkla yönlendirerek Irak'ın Batılı muhalifleriyle işbirliği yapmaktan vazgeçireceğinden umutluydular.

***

Barzanilerin SSCB'de kalmış olmaları, onları SSCB'nin sağlam bir müttefiki haline getirmedi ve Moskova'nın nazarında daima belirsiz-ikircikli bir müttefik olarak kaldılar. İttifak konusunda her iki tarafın da birbirlerine karşı tereddütleri daima bulunuyordu.

Sonuç olarak yaşanan olaylar çerçevesinde Barzani'nin, SSCB'nin politik hasımları ile onların Ortadoğu'daki müttefiklerinin safına geçmesi; yani İran, İsrail ve ABD'yle sıkı bir ilişki içine girmesi şaşırtıcı değildir. Bu durum ideolojik bir tercih olmaktan ziyade somut şartların ortaya çıkardığı bir gerekliliktir. Kürt liderin, birbirine düşman söz konusu kamplar arasında ustaca politik manevralar yaptığına dair birçok örnek bulunmaktadır.

Mela Mustafa'nın faaliyetlerinde idealist hedefler kadar kişisel hırsları ve sıkı sıkıya bağlı politik hedeflerinin de önemli rolü olduğu görülmektedir. Bazı araştırmacılar tarım reformu ve aşiretler arası savaş gibi konuların Mela Mustafa'yı Kürtlerin ulusla haklarından daha çok ilgilendirdiği konusunda iddialar da öne sürmektedir. Kürt liderin motivasyonları her ne olursa olsun, eylemleri yıllar sonra kurulacak olan Kürdistan Özerk Bölgesi'nin yaratılmasına hizmet etmiştir.

KAYNAKLAR

Rusya Federasyonu Devlet Arşivi (RFDA) f. P9501 op. 5 d. 610.
Jalagina O.İ. Mulla Mustafa Barzani. *İstoriçeskiy Portret*. M.: İnstitut vostokovedeniya RAN, 2003.
Jimov E. On imeyet namereniye organizovat knyajestvo i vozglavit yego. <https://www.kommersant.ru/>

doc/482661, [23.11.2019]
Kennan G. *Memoirs 1925-1950*. Boston. Little, Brown an Co.,1967.
Primakov E. A. *Konfidentsialno: Blijniy Vostok na Stene i za Kulisami* (vto-roya polovina 20- naçalo 21 veka). *Rossiyskaya Gazeta*, 2006.
Sudoplatov P.A. *Spetsoperatsii. Lub-yanka i Kreml 1930-1950 godi*. -M.:

OLMA-PRESS, 1997.

Barzani M. *Barzani Tevgera Azadixaziya Kurd 1931-1958*. Bergê Yekem. Perwerde - Hewlêr - Kurdistan: 2000.
McDowell D. *A Modern History of the Kurds*. L., 2004.
Meiselas S. *Kurdistan. In the Shadow of the History*, c. 249.

DİPNOT

1 SSCB'nin bu dönem Ortadoğu politikasında; İran'ın kuzeyinde ayrılıkçı projelerin desteklenmesi dışında, II. Dünya Savaşı'nın ertesinde Türkiye'ye karşı toprak talebi iddialarında bulunuyor ve Libya ile ilişkilerinde taraf olmaya çalışıyordu, ayrıca İsrail'in kurulmasını da desteklemekteydi.